

Ольга Маруховська-Картунова

ЕТНОПОЛІТИЧНІ РЕЖИМИ ТА ЇХ ТИПОЛОГІЯ В КОНТЕКСТІ ЕТНОПОЛІТИЧНОЇ КОНФЛІКТОЛОГІЇ

У статті, що має постановочного та дискусійний характер, уперше у вітчизняній та зарубіжній політологічній, етнополітологічній та етноконфліктологічній літературі обґрунтовується можливість і доцільність введення в науковий обіг поняття «етнополітичні режими», пропонується їх визначення, розробляються критерії та здійснено їх типологізацію, з'ясовується сутність їх основних підтипів у контексті сучасної етнополітичної конфліктології.

Ключові слова: етнополітичні режими, типологізація, моноетнічні режими, поліетнічні режими, неетнічні режими, етнополітична конфліктологія.

Maruchovska-Kartunova O.O. Ethnopolitical regimes and its typology in context of the ethnopolitical conflict studies. In the article, innovative and discussive in its character, for the first time in the Ukrainian and foreign politological, ethnopolitological and ethoconflictological literature the opportunities and purposefulness of introduction of the ethnopolitical regimes' concept into scientific use are motivated, their difinitions are given, criteria are worked out and typologization is accomplished, the essence of the main types and subtypes is revealed in the context of the ethnopolitical conflict studies.

Key words: ethnopolitical regimes, typologization, monoethnic regimes, polyethnic regimes, non-ethnic regimes, ethnopolitical conflict studies.

Актуальність і доцільність постановки та розробки цієї нової, складної, суперечливої і дискусійної проблеми зумовлена багатьма чинниками. Основні з них, на нашу думку, такі: 1) етнічний ренесанс, політизація етнічності та етнізація політики, що призвели до перетворення етнонаціональних спільнот з об'єктів на суб'єкти політики; 2) зростання кількості й гостроти етнополітичних конфліктів та непоодинокі їх перетворення на етнічні війни; 3) певна однобічність, одновимірність існуючої, усталеної класифікації політичних режимів, яка базується на суто політологічних підходах та критеріях і в якій немає навіть згадок про впливову етнонаціональну складову; 4) посилення виявленої автором цієї статті тенденції щодо намагань окремих дослідників зображувати і посилено пропагувати перехідні чи навіть авторитарно-тоталітарні режими (зокрема ті з них, де встановлено диктатуру етнічної меншості чи тиранію етнічної більшості), як особливі типи «демократичних режимів». Свідченням цього є поява таких концепцій, як «етнічна демократія» та інші, що, за слушним висновком ізраїльського дослідника А. Ганема, веде до «повного руйнування (thorough deconstruction) попередніх учень про політичну структуру держави» [1, с. 253–267].

Отже, потрібні нові підходи до аналізу сутності й характеру політичних режимів та нові, зовсім інші критерії їх класифікації. Одним з таких нових підходів може стати запропонований автором цієї статті *етноконфліктологічний* підхід з низкою притаманних йому критеріїв.

З огляду на те, що праць, присвячених питанням *існуючої типології* політичних режимів (тоталітарні, авторитарні, перехідні, демократичні та ліберальні режими), є безліч і значна їх частина добре відома, а також виходячи з обмеженого обсягу статті, вважаємо можливим не згадувати ані їх авторів, ані їх назв. Щодо *спеціального* підходу до визначення й аналізу політичних режимів та їх *типологізації*, зокрема в контексті етнополітичної конфліктології, то, наскільки нам відомо, таких праць у науковій літературі поки що немає. Втім, у західній відповідній літературі *окремі* питання цієї проблеми, щоправда *побіжно*, все-таки розглядалися (А. Ганем, Д. Гелд, Р. Даль, А. Лейпхарт, У. Кімлічка, С. Смуха та ін).

Мета і завдання цієї статті полягають у тому, щоб, не ставлячи під сумнів коректність існуючої класичної типології політичних режимів, не заперечуючи і не відкидаючи, а лише вдосконалюючи та доповнюючи її, запропонувати новий, додатковий, спеціальний підхід, зокрема *етноконфліктологічний*, та нові критерії оцінки рівня демократичності та ступеня цивілізованості політичних режимів поліетнічних держав і на їх основі спробувати розробити нову *типологію* цих режимів та дати їх визначення. Вважаємо це конче потрібним і перспективним як для розвитку політології, етнополітології та етнополітичної конфліктології, так, і це головне, для підвищення ефективності запобігання ескалації етнополітичних конфліктів та їх трансформації й розв'язання.

Виходячи з вищенаведеного, автором пропонується ввести в науковий обіг нове поняття щодо додаткової, більш конкретної, етноконфліктологічної характеристики політичних режимів, зокрема, *«етнополітичні»* режими, з відповідними новими поняттями щодо їх підтипів, які можуть використовуватися водночас і поряд з існуючою усталеною, класичною типологією політичних режимів. Новий тип режиму, *вперше в науковій літературі*, автор статті визначає так: **«Етнополітичний режим – це сукупність характерних для певної держави (багатонаціональної чи полі-**

етнічної) засобів та методів отримання і реалізації влади, існуючих етнополітичних відносин між державою та етнонаціональними спільнотами, а також між ними самими, принципів формування та здійснення етнонаціональної політики, певної домінуючої/пануючої ідеології (громадянського чи етнічного націоналізму та патріотизму), стану етнополітичної культури та шляхів і методів управління, трансформації та розв'язання етнополітичних конфліктів».

Варто мати на увазі, що поняття «*етнополітичний режим*» не несе в собі якогось оціночного навантаження. Воно просто свідчить про те, що в цьому випадку акцентуація робиться переважно чи навіть виключно на аналізі етнополітичних аспектів, етнополітичних вимірів та етнополітичних складових якогось конкретного політичного режиму.

Етнополітичні режими можна і доцільно поділити на три типи, а саме: 1) *моноетнічні*, 2) *поліетнічні* та 3) *неетнічні етнополітичні режими*. На відміну від назви самого етнополітичного режиму, назви його зазначених типів та підтипів несуть різне оціночне навантаження їх контентів.

Для виокремлення і характеристики *етнополітичних режимів* та їх поділу на три зазначені типи автор статті (теж уперше) пропонує такі критерії: 1) правовий статус етнонаціональних спільнот; 2) тип домінуючої ідеології, зокрема, громадянського або (чи) етнічного націоналізму та патріотизму; 3) тип етнонаціональної політики та її стратегічна мета, зокрема, формування громадянської чи етнічної нації; 4) засоби здійснення етнонаціональної політики; 5) наявність чи відсутність виборчого цензу, зокрема, громадянства, етнічного, конфесійного, расового, кланового чи мовного; 6) закритість чи відкритість правлячих еліт щодо представників етнонаціональних меншин; 7) порядок формування (з огляду на етнічний, конфесійний, расовий, клановий та мовний чинники) збройних сил, правоохоронних та каральних органів; 8) рівень забезпеченості індивідуальних, групових та колективних прав представників етнонаціональних меншин; 9) ступінь етнополітичної стабільності в країні; 10) місце та роль держави у разі виникнення нових чи ескалації існуючих етнополітичних конфліктів; 11) конфліктний, компромісний та консенсусний

потенціал існуючого режиму; 12) підходи, шляхи, методи та засоби управління, трансформації і розв'язання етнополітичних конфліктів; 13) ставлення держави та її органів до проявів фашизму, расизму, шовінізму, ксенофобії, антисемітизму та мови етнотеневисті; 14) рівень етнополітичної культури, зокрема, етнополітичної толерантності; 15) ступінь єдності чи розколотості суспільства за етнонаціональними ознаками; 16) наявність чи наявних дискримінацій за етнонаціональними ознаками у будь-яких сферах суспільного життя та ін.

Аналіз конкретних типів етнополітичних режимів варто розпочинати з тих, які заслуговують на назву **«моноетнічні» («monoethnic») етнополітичні режими**. Вже сама назва (*mono* – один, єдиний та *ethnic* – етнічний) говорить про те, що йдеться про режим, в якому вся повнота влади в державі *де-юре* і *де-факто* належить якійсь одній пануючій етнонаціональній спільноті, точніше, її політичному правлячому класові, який складається виключно або в своїй більшості з представників цієї спільноти та який «приватизував державу», перетворивши її на знаряддя забезпечення своїх власних інтересів.

Моноетнічними етнополітичними режимами можна вважати такі етнополітичні режими, де: 1) єдиним джерелом і носієм влади проголошується (на конституційному рівні) якась одна етнонація, яка, як правило, складається з представників т.зв. «титульної нації»; 2) за нею *де-юре* і *де-факто* закріплюється статус пануючої (інколи, як виняток, домінуючої) нації; 3) етнонаціональні меншини перебувають у стані субординованих чи підлеглих груп; 4) етнічне походження слугує своєрідним маркером виокремлення людей на індивідуальному та груповому рівнях; 5) запроваджується антидемократична чи, у кращому разі, недемократична етнонаціональна політика, зокрема насильницька асиміляція, гетотизація, депортація, сегрегація та геноцид щодо етнонаціональних меншин; 6) етнонаціональні меншини на офіційному рівні оголошуються як «небажані гості», «виразки на державному тілі», «міни уповільненої дії» чи «п'яті колонії» якихось інших держав; 7) не визнаються чи порушуються індивідуальні, групові та колективні права етнонаціональних меншин; 8) на офіційному рівні представники етнонаціональних меншин зазнають дискри-

мінації в усіх сферах суспільного життя; 9) на законодавчому рівні представники етнонаціональних меншин не мають доступу до збройних сил, правоохоронних та каральних органів; 10) держава належить етнічній нації та є її знаряддям для встановлення і збереження свого домінування чи панування; 11) в країні панує єдина державна ідеологія – етнічний націоналізм та етнічний патріотизм; 12) у суспільстві існує надзвичайно потужний конфліктний потенціал, вкрай слабкий компромісний і відсутній консенсусний потенціал; 13) країні бракує етнополітичної стабільності, в ній постійно нуртують етнополітичні конфлікти, які можуть легко ескалувати та навіть перетворюватися на етнічні війни; 14) у разі виникнення і особливо ескалації етнополітичного конфлікту держава стає на бік пануючої етнонації; 15) етнополітичні конфлікти вирішуються в основному силовими методами, включно зі застосуванням зброї; 16) держава створює сприятливий ґрунт для посилення або не веде належної боротьби з проявами фашизму, расизму, шовінізму, ксенофобії, антисемітизму та мови етнотеневисті; 17) у суспільстві бракує або вкрай низький рівень етнополітичної культури, зокрема, етнополітичної толерантності та ін.

Отже, моноетнічні етнополітичні режими поліетнічних держав, по суті справи, є тоталітарними чи авторитарними, тобто антидемократичними, або, у кращому разі, недемократичними, оскільки окрім деяких формальних ознак та декларативних гасел вони не мають нічого спільного зі справжньою демократією у її сучасному розумінні й тлумаченні.

До другого, доволі поширеного типу етнополітичних режимів можна віднести «*поліетнічні*» («*polyethnic*») *етнополітичні режими*. Вже з самої назви (*poly* – багато та *ethnic* – етнічний) видно, що йдеться про етнополітичні режими, в яких вся повнота влади в державі *де-юре* і *де-факто* належить усьому народові, або *демосові*, тобто представникам усіх етнонаціональних спільнот і самим спільнотам, з яких він складається. Звичайно, якщо бути більш точним, то і при цьому етнополітичному режимі реальна влада належить етнонаціональним елітам.

Поліетнічні етнополітичні режими – це такі етнополітичні режими, де: 1) єдиним джерелом і носієм влади проголошується

народ, або *демос*, тобто всі громадяни держави незалежно від їхнього етнічного походження; 2) у державі створюється і діє коаліційний уряд (т.зв. «етнічний елітний картель», за визначенням А. Лейпхарта); 3) нація є громадянською, юридичною, територіальною спільнотою, до якої кожен громадянин належить автоматично; 4) держава вважається мультикультурною, багатонаціональною або поліетнічною; 5) домінуючою ідеологією в державі є громадянський націоналізм та громадянський патріотизм, хоча можуть мати місце і прояви етнічного чи регіонального націоналізму та патріотизму; 6) в державі запроваджується справді демократична етнонаціональна політика; 7) у суспільстві відсутня дискримінація за етнічною ознакою; 8) визнаються індивідуальні, групові та колективні права етнонаціональних спільнот; 9) держава створює сприятливі умови для збереження ідентичності всіх етнонаціональних спільнот; 10) їх насильницька асиміляція або гетоїзація виключаються; 11) рівень добровільної асиміляції є середнім або навіть нульовим; 12) суспільство має досить потужний компромісний та консенсусний потенціал; 13) етнонаціональні еліти виявляють високу готовність до пошуку компромісів і досягнення консенсусу; 14) етнополітичні конфлікти можуть мати місце, але держава намагається бути нейтральною і в них не втручається; 15) вони трансформуються і розв'язуються виключно політичними цивілізованими шляхами і методами за участю етнонаціональних еліт; 16) держава докладает певних зусиль для боротьби з проявами фашизму, расизму, шовінізму, ксенофобії, антисемітизму та мови етнотеневисті; 17) у суспільстві панує доволі високий рівень етнополітичної культури, зокрема етнополітичної толерантності та ін.

Етнополітичні режими цього типу належать до демократичних або ліберальних режимів у їх суто політологічному тлумаченні.

Ще одним, третім поширеним типом етнополітичних режимів можна вважати **«неетнічні»** (*«non-ethnic»*) **етнополітичні режими**. Ця, на перший погляд парадоксальна для поліетнічних держав назва (*non* – префікс, що надає протилежного значення та *ethnic* – етнічний), як жодна інша назва, розкриває і характеризує сутність цього типу режимів. Адже маються на увазі етнополітичні

режими, де політична еліта складається з представників усіх етнонаціональних спільнот країни, а сам етнополітичний режим діє, у всякому разі *де-юре*, в інтересах усіх громадян держави незалежно від їх етнічного походження. Стисло говорячи, це етнополітичні режими, де етнонаціональні чинники не відіграють якоїсь помітної чи суттєвої ролі в суспільно-політичному житті.

Якщо ж більш детально, то сучасні *неетнічні етнополітичні режими* – це такі етнополітичні режими, де: 1) єдиним джерелом і носієм влади проголошується народ, або *демос*, тобто всі громадяни держави незалежно від їх етнічного походження; 2) етнічна ідентичність вважається особистою (і навіть інтимною) справою, яка нікого не цікавить і майже ні на що не впливає; 3) на законодавчому рівні не визнається існування групових і тим більше колективних прав етнонаціональних меншин; 4) держава проводить політику недискримінації і забезпечує всіх своїх громадян, незалежно від їхнього етнічного походження, рівними правами та можливостями; 5) представники будь-якої етнонаціональної спільноти є вільними у сенсі «змішуватися» з іншими спільнотами або триматися окремо, укладати міжетнічні або моноетнічні шлюби; 6) всі громадяни мають право приєднуватися до існуючих загальних державних установ чи створювати свої етнічні за власний кошт; 7) попри проголошене право на окремішнє існування, має місце сильний тиск до асиміляції, оскільки суспільство у цілому є широко відкритим і саме індивід, а не етнічна група, становить осереддя цього суспільства; 8) нація є громадянською, юридичною, територіальною спільнотою, до якої кожен громадянин належить автоматично; 9) вона є підлеглою державі; 10) держава не ідентифікується із жодною етнонаціональною спільнотою, але її не офіційна підтримка і симпатії на боці домінуючого етнонаціонального ядра, його мови та культури; 10) домінуючою ідеологією в суспільстві є громадянський націоналізм та громадянський патріотизм; 11) суспільству притаманні готовність до пошуків компромісу, досягнення і збереження консенсусу; 12) етнополітичні конфлікти, точніше їх ескалація, практично відсутні або мають низький рівень інтенсивності й трансформуються або розв'язуються переважно чи виключно політичними методами; 13) держава зазвичай не втручається в міжетнічні відносини, а у

разі виникнення етнічних конфліктів може виступати в ролі нейтрального посередника; 14) суспільству притаманна етнополітична стабільність; 15) держава вдається до певних заходів щодо перешкоджання проявам фашизму, расизму, шовінізму, ксенофобії, антисемітизму та мови етнотеневисті; 16) існує доволі високий рівень етнополітичної культури, зокрема, етнополітичної толерантності та ін.

Варто наголосити, що в цілому *неетнічні етнополітичні режими* можна вважати демократичними або ліберальними в їх суто політологічному розумінні.

Зазначимо також, що чистих типів етнополітичних режимів практично не існує, оскільки в кожному з них присутні окремі елементи інших. Тому віднесення якогось конкретного режиму до того чи іншого типу є певною мірою умовним. Але використання запропонованих вище характерних рис при типологізації етнополітичних режимів зводить цю умовність до мінімуму.

Вважаємо, що, з точки зору етнополітології і особливо етнополітичної конфліктології, кожен із зазначених вище типів етнополітичних режимів було б доцільно поділити ще на кілька підтипів.

Моноетнічні етнополітичні режими, зокрема, поділяються на такі підтипи: «*Herrenvolk*», *етнокланові*, *етнократичні та «етнодемократичні» етнополітичні режими*. Сутність кожного з них максимально стисло можна викласти так:

1). **«Herrenvolk режими»** (від *herr* – майстер, *volk* – народ, нація) – це такі етнополітичні режими, де влада узурпована однією етнічною або етнорасовою спільнотою, яка вважає себе зверхньою щодо всіх інших і призначеною панувати та керувати ними. І саме вона встановлює диктатуру своєї етнічної спільноти, а іноді навіть і етнічної/расової меншості. Найбільш відомі приклади: колишня нацистська Німеччина, ПАР часів апартеїду та ін. [2].

2). **Етнокланові (ethnoclan) етнополітичні режими**, назва яких утворена автором цієї статті з двох слів: *ethnic* – етнічний та *clan* – рід, плем'я, кліка. Звичайно, можна було б обмежитися назвою «кланові режими», але ж існують і «олігархічні клани». Тому пропонується назва «етнокланові режими», під якими мається на увазі такі з них, за яких уся повнота влади в державі

перебуває в руках якогось одного етнічного клану, зокрема, роду, племені, тейпу чи джузу. Тут, як правило, встановлюється диктатура етнічної меншості, але ще вужча, ніж при «*Herrenvolk* режимам». Такі режими існують у деяких країнах Азії, Африки та на Кавказі [3, с. 25–40].

3). **Етнократичні (*ethnocratic*) етнополітичні режими** або **етнократії** (від *ethnic* – етнічний та *cratos* – влада) – це режими, в яких джерелом влади проголошено певну етнонаціональну спільноту, зазвичай т.зв. «титульну націю», яка намагається підпорядкувати собі державу та її основні інститути для забезпечення свого панування або домінування і привілейованого становища, створення сприятливих умов виключно для розвитку своєї мови і культури, встановлення контролю за існуванням і діяльністю етнонаціональних меншин, проведення політики їх насильницької асиміляції або гетоїзації, а також утримання в підлеглому або субординованому стані [4]. Тут встановлюється «тиранія етнічної більшості», яка є дещо ширшою за диктатуру етнічної меншості. На думку багатьох західних дослідників, прикладами етнократії можуть слугувати режими Грузії (часів З. Гамсахурдії та М. Саакашвілі), Естонії, Ізраїлю, Латвії та ін. Хоча деякі інші дослідники відносять етнополітичні режими в цих державах до етнодемократичних режимів [5].

4). **«Етнодемократичні (*ethnodemocratic*) етнополітичні режими»,** або **«етнічна демократія (*ethnic democracy*)»** (від *ethnic* – етнічний, *demos* – народ, населення, всі громадяни країни та *cratos* – влада) – це, за великим рахунком, ті ж самі етнократичні етнополітичні режими, але дещо пом'якшені та вправно розрекламовані й закамуфльовані під демократичні режими. Їх основна відмінність від етнократичних етнополітичних режимів полягає в тому, що в них наявні деякі формальні ознаки демократії, але вона поширюється виключно, або переважно на пануючу або домінуючу етнонацію за назвою «серцевинна етнічна нація». Автор концепції «етнодемократичних режимів», ізраїльський дослідник Семмі Смуха, визнає, що їм притаманні такі риси: а) «домінуючий етнічний націоналізм визначає, що існує лише одна етнічна нація, яка має виключне право на цю країну»; б) «серцевинна етнічна нація

володіє і керує державою»; в) «держава наділяє не-серцевинні групи неповними індивідуальними і колективними правами»; г) «держава сприймає не-серцевинні групи як загрозу»; д) «держава встановлює певний контроль над не-серцевинними групами» (Курсив С. Смухи – О. М.-К.) та ін. Такими далеко недемократичними є основні риси «етнічної демократії» навіть у тлумаченні самого автора цієї концепції [6]. Недарма група авторитетних ізраїльських дослідників довела, що «етнічній демократії» притаманні: «концептуальна неадекватність», «нестабільність», «неефективність» та «брак легітимності», а також прирівняла її до етнократії та підтвердила, що «зазвичай етнократії вважаються недемократичними за своєю природою» [1, с. 253–267].

Поліетнічні етнополітичні режими також можна поділити на два підтипи: *консоціативні та мультикультурні етнополітичні режими*.

1). **Консоціативні (consociational) етнополітичні режими**, або **консоціативні демократії** (від consociational – співсуспільна), сутність яких полягає в тому, що держава не просто визнає наявність етнічних груп, а створює всі умови, необхідні для їх окремого існування і збереження своєї етнічної ідентичності. Консоціативні демократії, за твердженням автора цієї концепції А. Лейпхарта, діють через механізми групової автономії, пропорційного представництва, політики компромісу і консенсусу, коаліційного управління, «силу вето» на життєво важливі рішення для інтересів етнічних груп та ін. Держава займає нейтральну позицію щодо конфліктів між етнічними групами та об'єктивно і справедливо втілює в життя всі компромісні рішення, прийняті елітами цих груп [7]. Прикладами консоціативного етнополітичного режиму вважаються Бельгія, Фінляндія, Швейцарія та деякі інші держави.

2). **Мультикультурні (multicultural) етнополітичні режими** (від *multicultural* – багатокультурний), або, за визначенням А. Лейпхарта, **мультикультурні демократії** – розташовані десь між індивідуально-ліберальними етнополітичними режимами (про які ще йтиметься) та консоціативними етнополітичними режимами (про які вже йшлося), а отже, мають чимало притаманних їм рис. Мультикультурні етнополітичні режими базуються на визнанні

етнічних відмінностей, але не надають їм офіційного статусу і перешкоджають їх інституціоналізації, тобто створенню механізмів, притаманних консоціативним етнополітичним режимам, зокрема, етнічної автономії, пропорційності, сили вето та ін. Сутністю цих етнополітичних режимів є формування громадянської нації, її розмежування з державою, неофіційне визнання колективних прав етнічних меншин та слабкий асиміляційний тиск. Класичні приклади мультикультурної демократії – Австралія, Нідерланди, Канада, постапартеїдна ПАР та ін. [8].

Неетнічні етнополітичні режими також можна поділити на два підтипи: *індивідуально-ліберальні та республікансько-ліберальні етнополітичні режими*.

1). Сутність **індивідуально-ліберальних (individual liberal) етнополітичних режимів** полягає в тому, що нація тлумачиться в суто громадянському (*civic*) сенсі. Вона підпорядкована державі, яка апелює безпосередньо до всіх своїх громадян, наділяючи їх однаковими індивідуальними правами і накладаючи на них однакові обов'язки. Етнічне походження вважається приватною справою і не є підставою набуття громадянства, предметом легітимності чи державного втручання. Держава провадить політику недискримінації та створює рівні можливості для всіх своїх громадян незалежно від їх етнічного походження. Вона офіційно не ідентифікується із жодною етнонаціональною спільнотою, але неофіційно підтримує домінуюче етнонаціональне ядро, його мову та культуру. Всупереч праву на окремішнє існування, тут має місце сильний тиск до асиміляції, оскільки індивід, а не етнічна група становить осереддя цього суспільства [9].

2). **Республікансько-ліберальні (republican-liberal) етнополітичні режими**, класичними прикладами яких вважаються Франція та Данія, має чимало спільного і дещо відмінного порівняно з індивідуально-ліберальними етнополітичними режимами. Тут теж гарантуються рівні індивідуальні права і заперечуються колективні права етнічних спільнот. Юридичне громадянство та опанування державної мови і культури є достатнім для включення в націю-державу. Громадянська нація, яка «привласнює (appropriates) державу», є моральною спільнотою зі спільними національними цілями та чіткою концепцією щодо спільного

добра. Будучи формально рівноправними, громадяни, тим не менш, поділяються на «пересічних громадян», які користуються спільними індивідуальними правами, та на «добрих громадян», котрі мають певні привілеї в обмін на їх «внесок у спільне добро та громадянську мораль».

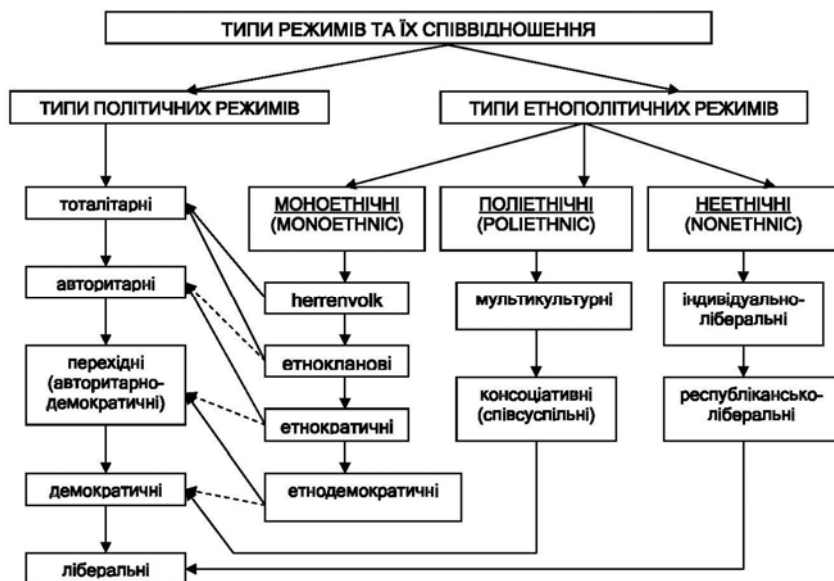
Утім, республікансько-ліберальним етнополітичним режимам притаманні й певні вади. Так, деякі дослідники стверджують, що вони «погано поводяться з недомінуючими етнокультурними групами», що титульна етнонація накидає свою мову, культуру та ідентичність усьому суспільству, внаслідок чого багато груп примушуються до асиміляції і є об'єктами явної та грубої дискримінації. Вважається також, що «республіканська ліберальна демократія розвивалася впродовж кількох століть через руйнування етнічних груп, примусову асиміляцію, геноцид корінного населення та інші засоби насильницького націобудівництва». Однак після досягнення відносної «культурної гомогенності і базового консенсусу» республікансько-ліберальні етнополітичні режими можуть функціонувати значно м'якше і спокійніше [10].

Запропонована типологія етнополітичних режимів, на наш погляд, може дати більш конкретне уявлення про участь етнонаціональних спільнот у формуванні й реалізації влади, про етноконфліктний, етнокомпромісний та етноконсенсусний потенціал самого режиму, про принципи і теоретичні засади етнонаціональної політики, про існуючі етнополітичні відносини у суспільстві та про багато інших явищ і процесів, що в кінцевому підсумку має сприяти пошуку ефективних засобів, шляхів і методів запобігання ескалації етнополітичних конфліктів, їх трансформації та цивілізованого розв'язання.

Варто звернути увагу на співвідношення чи кореляцію тих чи інших типів етнополітичних режимів з типами політичних режимів, які можна спробувати зобразити у вигляді нижченаведеної схеми. З неї видно, що два перші підтипи моноетнічних етнополітичних режимів, зокрема, «herrenvolk та етнокланові, корелюються з тоталітарними та авторитарними політичними режимами, енократичні – з авторитарними та перехідними, а етнodemократичні етнополітичні режими – з перехідними та частково демократичними політичними режимами, що, тим не

менш, недостатньо для того, щоб оголошувати їх (етно-демократичні режими) справді демократичними. Тут варто звернути увагу також і на те, що в наведеній вище Таблиці стрілка з безперервною лінією вказує на *повний, безпосередній зв'язок* певного етнополітичного режиму з тим чи іншим політичним режимом/режимами, а стрілка з пунктирною лінією – на його *частковий, опосередкований, часом навіть формальний зв'язок* з певним політичним режимом/режимами.

Більш чітко та наочне уявлення про це дає згадана схема.

Та ще більш важливого теоретичного і практичного значення набувають питання з'ясування залежності рівня конфліктного, компромісного та консенсусного потенціалів поліетнічного суспільства від того чи іншого типу етнополітичних режимів. Є достатньо підстав вважати, що моноетнічні етнополітичні режими поліетнічних держав мають виключно конфліктний або, у кращому разі, конфліктно-компромісний характер. Це означає, що цей тип етнополітичних режимів постійно породжує етнополітичні конфлікти

вже самим фактом свого існування. Натомість процес пошуку компромісу – це скоріше рідкісний для них виняток. Образно говорячи, моноетнічний етнополітичний режим поліетнічних держав – це своєрідний «перпетуум мобіле», що перманентно генерує етнополітичні конфлікти і провокує їх ескалацію. Звідси висновок: моноетнічний етнополітичний режим породжує проблему «глухого кута» або «зачарованого кола», вирватися з якого можливо лише розірвавши саме коло. А зробити це можна тільки шляхом трансформації моноетнічного режиму в поліетнічний чи хоча б у неетнічний етнополітичний режим. Цей висновок теж можна вважати однією із закономірностей процесу зародження, ескалації, трансформації та розв’язання етнополітичних конфліктів.

На відміну від моноетнічних етнополітичних режимів, поліетнічні та неетнічні режими мають компромісно-консенсусний характер. Зрозуміло, що етнополітичні конфлікти можуть виникати і за таких режимів, але це – скоріше виняток, аніж правило. Та головним тут є те, що в разі їх виникнення розпочинається або інтенсифікується природний для таких режимів процес пошуку компромісів, досягнення та збереження консенсусу. Отже, конфліктний, компромісний та консенсусний потенціал суспільства, засоби, шляхи і методи та ефективність розв’язання етнополітичних конфліктів залежать, в першу чергу, від типу етнополітичних режимів. Цю залежність також можна вважати закономірністю розвитку етнополітичної сфери суспільного життя.

З наведеного випливають два основні **висновки**. 1). Можливість і доцільність введення у науковий обіг *поняття «етнополітичний режим»*, корисність його застосування поряд із поняттям «політичний режим» здаються достатньо очевидними. 2). Запропонований автором цієї статті етноконфліктологічний підхід з низкою відповідних критеріїв типологізації етнополітичних режимів, сама їх типологія та характеристика основних типів і підтипів етнополітичних режимів можуть дійсно допомогти у з’ясуванні конфліктного, компромісного та консенсусного потенціалів суспільства, а також у виборі належних заходів щодо запобігання ескалації, трансформації та розв’язання етнополітичних конфліктів. 3). Ця стаття має постановочний, дискусійний характер, без

чого неможливий подальший розвиток будь-якої науки, особливо такої нової і перспективної, якою є етнополітична конфліктологія.

1. Ghanem A. Questioning «Ethnic Democracy»: A Response to Sammy Smooha. / A. Ghanem, N.Rouhana, O. Yiftachel // *Israel Studies*. – 1998. – Vol. 3. – № 2. – P. 253–267.

2. Fredrickson G. *White Supremacy: A Comparative Study in American and South African History* / G. Fredrickson. – Oxford: Oxford University Press, 1982. – 356 p.; Lijphart A. *Power-Sharing in South Africa* / A. Lijphart. – Berkeley: University of California, 1985; Van den Berghe P. *Race and Racism: A Comparative Perspective* / P. Van den Berghe. – NY; Sydney: Wiley, 1967.

3. Ssereo F. *Clanpolites, Clan-democracy and Conflict Regulation in Africa: The Experience of Somalia* / F. Ssereo // *The Global Review of Ethnopolitics*. – 2003. – Vol. 2. – № 3–4. – P. 25–40.

4. Peled Y. *The Challenge of Ethnic Democracy: The State and Minority Groups in Israel, Poland and Northern Ireland* / Y. Peled. – London, Routledge, 2013.

5. Diatchkova S. *Ethnic Democracy in Latvia* / S. Diatchkova // Smooha S., Jarve P. (ed.) *The Fate of Ethnic Democracy in Post-Communist Europe*. – Budapest: Open Society Institute, 2005. – P. 81–114; Jarve P. *Ethnic Democracy and Estonia: Application of Smooha's Model* / Jarve P. – Flensburg: European Centre for Minority Issues, 2000, Working Paper № 7 – P. 1–41; Sabanadze N. *Georgia's Ethnic Democracy: Source of Instability* / N. Sabanadze // Smooha S., Jarve P. (ed.) *The Fate of Ethnic Democracy in Post-Communist Europe*. – Budapest: Open Society Institute, 2005.

6. Smooha S. *Types of Democracy and Modes of Conflict Management in Ethnically Divided Societies* / S. Smooha // *Nations and Nationalism*. – 2002. – Vol. 4. – № 8.

7. Lijphart A. *Democracy in Plural Societies: A Comparative Exploration* / A. Lijphart. – New Haven, CT: Yale University Press, 1977. – 248 p.

8. Day J. *Multiculturalism and the History of Canadian Diversity* / J. Day. – Toronto-Buffalo-London: University of Toronto Press Incorporated, 2002. – 264 p.; Kymlicka W. *Multiculturalism Citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights* / W. Kymlicka. – Oxford: Clarendon Press, 1995. – 280 p.

9. Smooha S. *Types of Democracy and Modes of Conflict Management in Ethnically Divided Societies* / S. Smooha // *Nations and Nationalism*. – 2002. – Vol. 4. – № 8. – P. 423–431.

10. Smooha S. *The Model of Ethnic Democracy* / S. Smooha. – Flensburg: European Centre for Minority Issues, 2001. – 95 p.